

Poklici (med)jezikovnega posredovanja: izobraževanje in zaposlitvene možnosti

Prispevek je nastal na podlagi prispevkov o infrastrukturi posameznih strokovnih združenj in društev ter povzema razdelke o izobraževanju, pričakovanih kompetencah in oblikah zaposlitve izvajalcev (med)jezikovnega posredovanja: lektorjev, prevajalcev, tolmačev in sodnih tolmačev.

Lektoriranje obsega jezikovni in slogovni pregled besedila v slovenskem ali tujem jeziku. Običajno ga opravljajo materni govorniki tega jezika, ki so za to ustrezno usposobljeni. Za lektorje slovenskega jezika se pričakuje, da imajo pridobljeno formalno izobrazbo slovenista na študijskih programih slovenistike ali medjezikovnega posredovanja, ki jih ponujajo vse tri javne slovenske univerze. V praksi se žal izkaže, da storitve lektoriranja ali celo lektorski poklic pogosto opravljajo posamezniki brez ustrezne izobrazbe, kar vpliva na kakovost dela in posledično krni ugled poklica. Zato je kljub ekonomskim zakonitostim na trgu nujno poskrbeti za ustrezno vrednotenje izobrazbe kot temelja za kakovostno in odgovorno delo.

Prevajanje obsega prenos pisnega besedila iz enega jezika v drugega, pri čemer bi področje dela lahko v grobem razdelili na prevajanje literarnih, družboslovnih in humanističnih besedil ter prevajanje strokovne in tehnične literature. Tradicionalno so se prevajalci izobraževali na univerzitetnih jezikovnih študijskih programih (nepedagoški programi) filozofskih fakultet. Korenine nekaterih jezikovnih oddelkov segajo v čas že kmalu po ustanovitvi Univerze v Ljubljani, npr. seminar germanistike že leta 1920, še zlasti pa so se razmahnili po drugi svetovni vojni, najprej za večje evropske jezike, sčasoma pa tudi za manjše evropske jezike in azijske jezike.

Potem ko so jezikovni programi najprej uvedli prevajalske smeri (FF UL v osemdesetih letih), so se v zadnjega četrta stoletja oblikovali tudi posebni oddelki za prevajanje, ki nudijo usmerjeno izobraževanje s poudarkom na prevajalskih kompetencah:⁷ na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani Oddelek za prevajalstvo (l. 1997), na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru Oddelek za prevodoslovje (l. 2001), na Fakulteti za humanistične študije Univerze v Kopru Oddelek za uporabno jezikoslovje (l. 2014).

Prvostopenjski študij običajno daje osnovno raven medjezikovnih in medkulturnih kompetenc, ki so podlaga za drugostopenjski študij, kjer je poudarek na konkretnih prevajalskih veščinah in spretnostih za visokokakovostno in tudi samostojno opravljanje prevajalskih storitev in poklica. Zelo pogosto se študentje že med študijem z izbiro specializiranih modulov oz. predmetov usmerijo na posamezna področja (prevajanje literarnih besedil, prevajanje humanističnih besedil, podnaslovno prevajanje in prevajanje avdiovizualnih vsebin, pravno prevajanje, prevajanje političnih besedil, prevajanje strokovno-znanstvenih besedil, prevajanje ekonomskih besedil, prevajanje poslovne korespondence).

Tolmačenje pomeni prevajanje govornih besedil iz enega jezika v drugega, ki se lahko odvija v konferenčnem okolju, na visoki politični ali strokovni ravni, v obliki povezovalnega tolmačenja, pa tudi v gospodarskem okolju ali kot skupnostno tolmačenje v upravi in zdravstvu. Izobraževanje se že več desetletij v raznih oblikah⁸ zagotavlja prvenstveno za konferenčno tolmačenje: simultano, konsekutivno in šepetano tolmačenje.

Pred uveljavitvijo formalnih oblik izobraževanja so slovenski tolmači specializirane veščine pridobivali na tečajih, seminarjih, izobraževanjih v tujini (zlasti v institucijah EU, nekaj časa tudi na tolmaški šoli SSMLIT v Trstu). Dodatna usposabljanja za tolmače organizira strokovno združenje ZKTS oz. AIIC, prav tako pa se tolmači pridružujejo jezikovnim, terminološkim in tehničnim seminarjem, ki jih organizirajo druga strokovna združenja. V letu 2019 oddelek v luči priprav na predsedovanje Svetu EU organizira tudi intenzivni osvežitveni seminar konferenčnega

⁷ Predstavitve prevajalskih oddelkov oz. študijskih smeri sledijo v ločenih prispevkih v nadaljevanju, kakor so jih posredovale posamezne institucije.

⁸ Na Filozofski fakulteti v Ljubljani v osemdesetih letih v obliki seminarja, konec devetdesetih let kot specializacija in od leta 2008 kot drugostopenjski bolonjski oz. magistrski študij. Na Oddelku za prevodoslovje Filozofske fakultete v Mariboru so praktične ure tolmačenja izbirni modul na drugostopenjskem študiju

tolmačenja v sodelovanju z združenjem evropskih magistrskih programov konferenčnega tolmačenja EMCI in službo za tolmačenje pri Evropski komisiji SCIC.

Za skupnostno tolmačenje, ki zajema zlasti tolmačenje v upravnih postopkih in tolmačenje za sodišča, Oddelek za prevajalstvo FF UL od 2018 izvaja program strokovnega usposabljanja v okviru dejavnosti Centra za pedagoško usposabljanje.

Kljub imenu **sodno tolmačenje** zajema tako tolmačenje govornih besedil kot prevajanje pravnih listin, ki morajo ob prevodu prenesti tudi pravno veljavo, zato to izvajajo sodno zapriseženi tolmači, ki jim je na podlagi 12. poglavja Zakona o sodiščih priznan poseben status. Za sodnega tolmača je v skladu s 93. členom Zakona o sodiščih lahko imenovan, kdor izpolnjuje splošne pogoje iz 87. člena in je uspešno opravil preizkus znanja za sodnega tolmača, za katerega je pristojen Center za izobraževanje v pravosodju (CIP), ki deluje v okviru Ministrstva za pravosodje.

Pred preizkusom CIP organizira pripravljalni seminar, prav tako pa izpopolnjevalne seminarje.

»V skladu s četrtem odstavkom 84. člena in šestim odstavkom 87. člena Zakona o sodiščih so se sodni tolmači dolžni strokovno izpopolnjevati in sproti seznanjati z novimi dognanji in metodami v stroki ter aktivno sodelovati na posvetovanjih in strokovnih izobraževanjih, ki jih organizira pristojni državni organ, pooblaščen organizacija ali strokovno združenje.« ([CIP](#))

Čeprav se od vseh poklicev (med)jezikovnega posredovanja pričakuje osnovna univerzitetna izobrazba, pa ta sama po sebi ne zadostuje in tudi ni zagotovilo kakovosti. Večina aktivnih lektorjev, prevajalcev in tolmačev spremlja svoje področje dela in se na njem nenehno strokovno izpopolnjuje.

Pričakovane kompetence

Od poklicev (med)jezikovnega posredovanja se poleg široke razgledanosti pričakuje še zlasti jezikovne in besedilne kompetence v slovenščini in tujem jeziku, vključno z obvladovanjem različnih jezikovnih registrov, širokim besediščem in širokim kulturnim ozadjem glede na specifično **besedilnih in komunikacijskih konvencij**. To vključuje tudi prepoznavanje razlik in podobnosti med tujimi in slovenskim družbenim sistemom ter sistemi družbenih vrednot, ki je prvi pogoj za medjezikovno in medkulturno posredovanje iz tujega okolja v slovensko in obratno.

Prav tako se od izvajalcev teh poklicev pričakuje **spodobnost delovanja v večjezikovnem in večkulturnem okolju** v sodobni informacijski družbi (delo s sodobnimi računalniškimi orodji in novimi digitalnimi tehnologijami) ter sposobnost razumevanja in analiziranja besedilnih sporazumevalnih procesov v družbi ter ustreznega odzivanja v socialno, kulturno in etnično različnih okoljih.

Pri literarnih in humanističnih prevajalcih je poleg tega nujno dobro poznavanje **literarnega ustvarjanja, literarne zgodovine in teorije** v ciljni in izvorni kulturi ter poznavanje specifik prevajanja različnih vrst besedil in specialnih tematik. Prav tako se od poklicev (med)jezikovnega posredovanja, še zlasti pri delu z znanstvenimi in tehničnimi besedili ter pravnimi besedili, pričakuje sposobnost prepoznavanja in uporabljanja ustrezne **strokovne terminologije**, preverjanje referenčnih virov in baz podatkov ter ustrezna uporaba **prevajalskih orodij**, ki zajema vzpostavitev strokovnih glosarjev ter uporabo pripomočkov za urejanje dokumentov, pomnilnikov prevodov ipd.

Prevajalci podnaslovov morajo prevod pogosto tudi samostojno časovno zakodirati v skladu z bralno hitrostjo in dovoljenim številom znakov v vrstici, za kar morajo obvladati tudi delo z določenimi računalniškimi tehnologijami in programi za podnaslavljanje. Pri prevajanju sinhroniziranih oddaj morajo prevodne rešitve prilagajati dolžini izvornega besedila in sliki.

Pri svojem delu se izvajalci **prilagajajo prevodni situaciji in ravnajo v skladu z normami in standardi**, ki so značilni za jezikovno ali prevajalsko dejavnost na tem področju oz. v dotičnem okolju. Za tolmačenje je tako poleg zgoraj

našteti kompetenc in poznavanja posebnih tehnik tolmačenja nujno še obvladovanje **komunikacijskih veščin** ter **diplomatskega in poslovnega protokola**. Ker tolmačenje poteka v realnem času, se od tolmačev pričakuje sposobnost hitrega prilagajanja situaciji, usvajanja novih vsebin, ustreznega odzivanja na nepričakovane dogodke in obvladovanja stresa, povezanega s tem.

Zaposlovanje

Možnosti zaposlitve so v slovenski javni upravi (ministrstva, zavodi, inštituti) in v evropskih institucijah (jezikovni ali prevajalski oddelki za posamezne jezike) ter v gospodarskih družbah. V javni upravi obstajajo nekatera sistemizirana delovna mesta za prevajalce, lektorje in terminologe, medtem ko tolmači pogosto opravljajo tudi prevajalsko delo, zaposleni pa so v različnih nazivih, od strokovno-tehničnega osebja do uradniških in diplomatskih nazivov (na Ministrstvu za zunanje zadeve).

Največja prevajalska služba v slovenski javni upravi je Sektor za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade Republike Slovenije, ki zagotavlja prevajanje, lektoriranje in tolmačenje za vlado in nekatera ministrstva ter vladne agencije. Posebne oddelke, ki skrbijo za tovrstne storitve, imajo znotraj drugih enot ali služb še Ministrstvo za zunanje zadeve, Ministrstvo za notranje zadeve in Ministrstvo za obrambo.

Mnogi lektorji in prevajalci najdejo zaposlitev tudi v gospodarskih družbah, kjer lahko njihovo delo zajema naloge s širšega jezikovnega področja in priprave besedil (poročila, notranja in zunanja komunikacija, mediji ipd.).

Večina izvajalcev (med)jezikovnega posredovanja pa deluje samostojno, bodisi imajo lastna podjetja bodisi so samostojni podjetniki. Književni prevajalci in prevajalci humanističnih del lahko na podlagi prevodov književnih del pridobijo status samozaposlenih na področju kulture, ki ga regulira Ministrstvo za kulturo.

Nekateri prevajalci in lektorji delo opravljajo po avtorskih in podjemnih pogodbah, v zadnjem času tudi prek vrednotnic za osebno dopolnilno delo, ki so na voljo za naročila fizičnih oseb. S prevajanjem in lektoriranjem, včasih tudi tolmačenjem, se v okviru študentskega dela ukvarjajo mnogi študentov, a ne nujno ustreznih študijskih smeri, kar pod vprašaj postavlja poklicne in strokovne standarde in običajne pogoje dela, med drugim tudi tarife. Prav tako se lahko s prevajanjem kot dopolnilno/popoldansko dejavnostjo ukvarjajo redno zaposleni in upokojenci.

Predvsem s porastom agencij, ki posredujejo pri lektorskih, prevajalskih in tolmaških povpraševanjih, je po mnenju poklicnih združenj in društev prišlo do velikih pritiskov na izvajalce tako glede pogojev dela (kratki časovni roki, kršenje avtorskih pravic, neupoštevanje standardov pri npr. simultanem tolmačenju ipd.) kot glede plačil. Zaradi nenehnega nižanja tarif so mnogi izvajalci pahnjeni na eksistenčni rob, slabša kakovost dela (ki je posledica takšnih pritiskov ali nekvalificiranih izvajalcev) pa meče slabo luč na celoten poklic, zato je nujno nenehno osveščanje naročnikov in mladih, ki se odločajo za ta poklic, o poklicnih standardih in pogojih dela, s katerimi se lahko ohrani visoka kakovost storitve.

Sklep

V zadnjih dvajsetih letih se je močno razširil nabor izobraževalnih možnosti za lektorje, prevajalce in tolmače, katerih delovni procesi so se s pojavom raznih računalniških programov in spletnih orodij korenito spremenili. Z globalizacijo in širitvijo trgov so se na trgu pojavili tudi novi akterji, zaradi katerih so samostojni izvajalci (med) jezikovnega posredovanja lahko pod velikim pritiskom. Zato se zdi za ohranitev in nadaljnji razvoj poklica v skladu spreminjajočim se okoljem nujno strokovno in akademsko povezovanje, kot ga predstavlja pričujoča bela knjiga.

Literatura

[Center za izobraževanje v pravosodju, Ministrstvo za pravosodje.](#)

GORJANC, Vojko, 2013: Tolmačenje za skupnost in vprašanje nadnacionalne odgovornosti. Vojko Gorjanc (ur.) [Slovensko tolmačeslovje](#). Ljubljana: Znanstvena založba FF. 120–314.

[Predmetnik magistrskega študija, Prevajanje](#), Oddelek za prevajalstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.